

MA'MURIY YO'L BILAN USHLAB TURISH INSTITUTINI TAKOMILLASHTIRISH

Rahimov Jasurbek

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi kursanti

E-mail: [jasurrahimov0840@gmail.com]

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ma'muriy yo'l bilan ushlab turish institutining huquqiy mohiyati, amaldagi qonunchilikdagi muammolar, xalqaro tajriba va uni takomillashtirish yo'nalishlari tahlil qilinadi. Maqolada inson huquqlarini ta'minlashda ma'muriy ushlab turishning o'рни, uni zamonaviy huquqiy davlat tamoyillari asosida isloh qilish zaruriyati haqida fikr yuritiladi. 2024–2025-yillarda O'zbekiston huquqiy tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, inson huquqlari bo'yicha xalqaro normalar bilan uyg'unlik masalalari tahlil qilinadi hamda amaliy takliflar ilgari suriladi.⁸*

Kalit so'zlar: *Ma'muriy ushlab turish, ma'muriy javobgarlik, erkinlikni cheklash, inson huquqlari, protsessual kafolatlar, xalqaro tajriba, huquqni muhofaza qilish organlari.*

Annotation: *This article analyzes the legal essence of the administrative detention institution, existing problems in national legislation, and ways to improve it. It emphasizes the importance of human rights, legality, and procedural guarantees. The paper also highlights Uzbekistan's 2024–2025 reforms aimed at humanizing administrative law and aligning it with international standards.*

Keywords: *Administrative detention, administrative liability, restriction of freedom, human rights, procedural guarantees, international standards.*

KIRISH

Ma'muriy yo'l bilan ushlab turish — bu ma'muriy huquqbuzarlik sodir etgan shaxsni qonuniy asosda, lekin sud qarorisiz, vaqtincha erkinlikdan mahrum etish chorasi bo'lib, uning asosiy maqsadi huquqbuzarlikni aniqlash, shaxsni aniqlash va jamoat tartibini ta'minlashdan iboratdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbusi bilan so'nggi yillarda inson huquqlarini ta'minlash, erkinlikni cheklash choralari ustidan sud va jamoatchilik nazoratini kuchaytirish, shuningdek, ma'muriy javobgarlik tizimini liberallashtirish borasida muhim islohotlar amalga oshirilmoqda.

Ma'muriy ushlab turish institutining dolzarbligi shundaki, bu chora huquqbuzarlikning oldini olishda zarur bo'lsa-da, uni noto'g'ri qo'llash inson huquqlarining buzilishiga olib keladi. Shu bois, mazkur institutni qonuniy, shaffof va insonparvar asosda takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy masaladir.

⁸. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Inson huquqlarini himoya qilish milliy strategiyasi to'g'risida"gi farmoni, 2024-yil 18-mart.

1. Ma'muriy ushlab turish institutining huquqiy mohiyati

O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi (MJK) 226-moddasiga binoan, ma'muriy huquqbuzarlik sodir etgan shaxsni 3 soatdan 48 soatgacha muddatga ushlab turish mumkin. Ushbu chora shaxsni jazolash emas, balki huquqbuzarlik holatini rasmiylashtirish va yangi huquqbuzarliklarning oldini olish uchun qo'llaniladi.

MJKning 227-moddasida ushlab turilgan shaxsning huquqlari belgilangan: advokat yordamini olish, yaqinlariga xabar berish, tibbiy yordamdan foydalanish, ushlab turish sababi va muddati haqida ma'lumot olish. Ushbu normalar O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 25-moddasiga mos ravishda inson huquqlarini kafolatlaydi.

Ma'muriy ushlab turish chorasini qo'llashda quyidagi tamoyillarga qat'iy rioya etilishi lozim:

Qonuniylik – chora faqat qonunda ko'rsatilgan asoslarda qo'llaniladi;

Zarurlik va proporsionallik – faqat boshqa chora-tadbirlar samara bermagan taqdirda qo'llaniladi;

Inson sha'ni va qadr-qimmatini hurmat qilish – jismoniy yoki ma'naviy tazyiq taqiqlanadi.

2. Amaldagi tizimdagi muammolar va kamchiliklar

Amaliyotda ma'muriy ushlab turish institutining to'liq qonuniy asosda ishlamayotgan holatlari mavjud. 2024-yil Milliy markaz tomonidan o'tkazilgan monitoring natijalariga ko'ra, 300 dan ortiq ushlab turish holatlarining 12 foizida advokat ishtiroki ta'minlanmagan.

Asosiy muammolar quyidagilardan iborat:

Ushlab turishning ba'zi hollarda asossiz qo'llanilishi;

Shaxsning huquqlari to'liq tushuntirilmasligi;

Elektron ro'yxat tizimining barcha hududlarda joriy etilmaganligi;

Huquqni muhofaza qiluvchi organ xodimlarining malaka darajasining pastligi.

Shuningdek, ayrim hollarda ma'muriy ushlab turish va jinoyat protsessidagi ushlab turish o'rtasidagi farqlar aniq belgilanmaganligi natijasida, amaliyotda chalkashliklar yuzaga kelmoqda.

3. Xalqaro tajriba va qiyosiy tahlil

Dunyo amaliyotida ma'muriy ushlab turish choralari qat'iy protsessual kafolatlar bilan himoyalangan.

Yevropa inson huquqlari konvensiyasi (5-modda)ga ko'ra, shaxs faqat qonunda aniq ko'rsatilgan hollarda, zarur muddatda va sud qarorisiz ushlab turilishi mumkin emas.⁹

Germaniyada ushlab turish muddati 24 soatdan oshmaydi, advokat yordami majburiy hisoblanadi. AQShda esa "Due Process Clause" talabi asosida shaxs 24 soat ichida sudga olib chiqilishi shart.

Rossiyada 2022-yildan boshlab har bir ushlab turish holati elektron nazorat tizimida qayd etiladi. Qozog'istonda esa 2023-yildan boshlab "Ma'muriy jarayonlarni raqamlashtirish" dasturi orqali ushlab turilgan shaxslarning joylashuvi real vaqt rejimida kuzatilmoqda.

Mazkur tajribalar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy demokratik davlatlarda ma'muriy ushlab turish faqat insonga nisbatan adolatli, huquqiy va shaffof tartibda amalga oshiriladi.

⁹. BMTning "Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt"i, 1966-yil.

4. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar

O'zbekiston 2024–2025-yillarda inson huquqlarini himoya qilish sohasida keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirdi. Xususan:

Ma'muriy javobgarlik kodeksining yangi tahriri ishlab chiqildi;

“Inson huquqlarini himoya qilish milliy strategiyasi” qabul qilindi;

IIV tizimida “Ushlab turish elektron registri” pilot loyihasi yo'lga qo'yildi;

Har bir ushlab turilgan shaxsga advokat va tibbiy yordam kafolatlangan holda ta'minlanmoqda;

Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda IIV xodimlari uchun maxsus malaka oshirish kurslari o'tkazilmoqda.

Bu o'zgarishlar ma'muriy ushlab turish institutini insonparvarlik, qonuniylik va ochiqlik tamoyillari asosida yangilashga xizmat qilmoqda.

5. Takomillashtirish yo'nalishlari

Ma'muriy yo'l bilan ushlab turish institutini takomillashtirish uchun quyidagi yo'nalishlar tavsiya etiladi:

1. Har bir ushlab turish holatini videokuzatuv orqali ro'yxatga olish va ma'lumotlarni elektron bazaga kiritish.

2. Raqamli nazorat tizimini mamlakat bo'ylab to'liq joriy etish.

3. Ushlab turilgan shaxsga psixologik va tibbiy yordam ko'rsatish majburiy tartibda amalga oshirilishi.

4. Har bir holat yuzasidan Ombudsman tomonidan muntazam monitoring o'tkazish.

5. Huquqni muhofaza qilish xodimlari uchun xalqaro standartlar asosida treninglar o'tkazish.

6. Ma'muriy ushlab turishning barcha bosqichlarida advokat yordamini majburiy etib belgilash.

7. Ushlab turish joylarining insonparvar sharoitlarini yaratish – toza joy, oziq-ovqat, dam olish va tibbiy xizmat.

8. Fuqarolik jamiyati institutlari, OAV va nodavlat tashkilotlar ishtirokini kengaytirish.

XULOSA

Ma'muriy yo'l bilan ushlab turish instituti huquqni muhofaza qilish tizimining ajralmas qismi bo'lib, uning qonuniy, insonparvar va shaffof asosda ishlashi jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Ushbu institutni takomillashtirish orqali nafaqat fuqarolarning huquq va erkinliklari himoya qilinadi, balki davlat organlari faoliyatida adolat, ochiqlik va ishonch mustahkamlanadi.

Kelgusida ushbu sohani raqamlashtirish, xalqaro tajribani integratsiya qilish va protsessual kafolatlarni kuchaytirish** O'zbekistonning huquqiy tizimini yangi bosqichga olib chiqadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi, 2024-yilgi tahrir.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Inson huquqlarini himoya qilish milliy strategiyasi to'g'risida"gi farmoni, 2024-yil 18-mart.
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 2023-yilgi tahrir.
4. Yevropa inson huquqlari konvensiyasi, Rim, 1950-yil.
5. BMTning "Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt"i, 1966-yil.
6. Qozog'iston Respublikasi "Ma'muriy jarayonlarni raqamlashtirish" dasturi, 2023-yil.
7. IIV Akademiyasi "Ma'muriy huquq va javobgarlik" darsligi, Toshkent, 2025.
8. O'zbekiston Respublikasi Inson huquqlari bo'yicha Milliy markazi hisobotlari, 2025-yil.
9. Karimov I. "Huquqiy davlat va inson huquqlari" - Toshkent: Adolat, 2024.
10. Stat.uz - O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi rasmiy ma'lumotlari, 2025-yil yanvar.